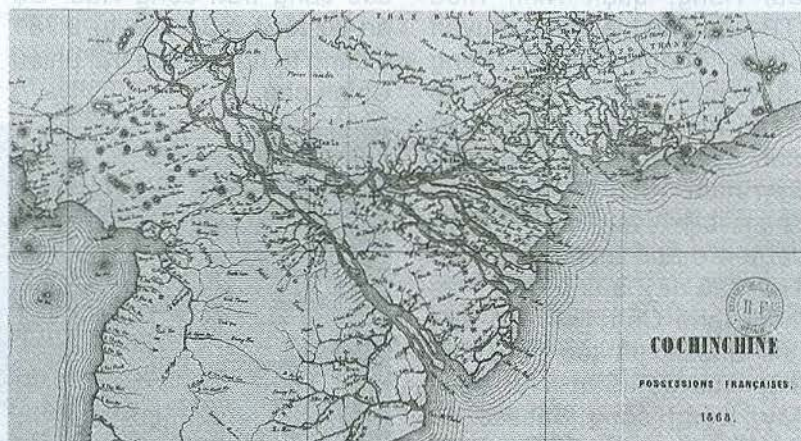

Đi tìm cửa sông Bassac

NGUYỄN NGỌC

Bản đồ cửa sông Bassac 1868

Trước 1960, sông Hậu đổ ra biển 3 cửa: Định An, Bassac, Trần Đề. Cửa Định An là cửa sông chính để tàu bè đi vào các cảng Cái Cui (Cần Thơ), cảng Bình Minh (Vĩnh Long).... Cửa Định An nghe dễ hiểu, còn Bassac (hay còn gọi là Ba Thắc), Trần Đề (hay Tranh Đề), những cái tên nghe lạ lẫm. 50 năm nay, không nghe ai nhắc đến cửa sông Bassac. Vậy nó ở đâu?

Người Campuchia gọi

nhánh sông Tonlé Sap trước khi vào địa phận Việt Nam rẽ làm 2 nhánh, nhánh bên phải (hữu ngạn) là Bassac. Các sách cổ như *Gia Định thành thông chí*, *Đại Nam nhất thống chí* viết là Ba Thắc, còn các bản đồ Tây phương viết là Bassac. Đồng bằng sông Cửu Long có một thời gọi gạo Sóc Trăng là gạo Ba Thắc, muối Sóc Trăng gọi là muối Ba Thắc. Năm 1867, Pháp chiếm toàn bộ Nam kỳ, tỉnh

Vĩnh Long (trong Nam kỳ lục tỉnh) được chia thành 3 hạt (Inspection): Vĩnh Long, Trà Vinh, Bến Tre. Riêng khu vực huyện Trà Ôn và thị xã Bình Minh, huyện Bình Tân và một phần huyện Tam Bình (tỉnh Vĩnh Long ngày nay) quận Cái Răng, quận Ninh Kiều (TP Cần Thơ hiện nay), huyện Châu Thành (Hậu Giang ngày nay), được sáp nhập thành Inspection Bassac, đặt dinh Tham biện tại Trà Ôn. Đến năm 1875 mới dời dinh Tham biện về Cần Thơ và đổi tên thành Inspection Cần Thơ, sau này là tỉnh Cần Thơ, thành phố Cần Thơ. Có một thời Bassac là tên tỉnh, tiền thân của TP Cần Thơ ngày nay. Dòng sông Bassac đổ ra biển bằng cửa lớn nhứt đó là cửa Bassac hay còn gọi là Ba Thắc... Hiện tại, dòng sông Hậu đổ ra biển bằng 2 cửa tự nhiên là Định An, Trần Đề và một cửa nhân tạo Kênh Quan Chánh Bố.

Những năm gần đây, luồng Định An bị phù sa bồi đắp nên cạn dần, hằng năm nạo vét rất tốn kém. Ngày 20/01/2016, tại thị xã Duyên Hải tỉnh Trà Vinh, Bộ Giao thông Vận tải (GTVT) đã thông luồng sông Hậu, cho phép tàu biển có trọng tải 10.000 tấn đẩy tải, 20.000 tấn giảm tải ra vào các cảng ở khu

vực Đồng bằng sông Cửu Long (ĐBSCL). Kênh Quan Chánh Bố đi qua 5 xã thuộc huyện Duyên Hải và 3 xã thuộc huyện Trà Cú, tỉnh Trà Vinh, dài 46,5 km. Tuyến luồng được thiết kế cho tàu 10.000 tấn đẩy tải và tàu 20.000 tấn giảm tải ra vào các cảng trên sông Hậu. Dự án có tổng mức đầu tư 9.781 tỉ đồng từ nguồn vốn trái phiếu Chính phủ.

Một góc huyện Cù Lao Dung hiện tại

Vậy cửa Bassac giờ ở đâu? Đã lâu lắm rồi ít nghe nhắc đến!

Nhìn vào bản đồ Couchinchine 1868 của người Pháp vẽ, ngay cửa sông Bassac có 3 cù lao: cù lao Dung ở giữa, bên phải là Cồn Tròn, bên trái là Cồn Cổng Cộc và 3 cù lao cách xa nhau hàng cây số. Thời điểm 1975, ba cù lao này gần như dính vào nhau, hình thành các dải

đất thuộc 3 xã An Thạnh Nhì, An Thạnh 3 và An Thạnh Nam làm mất cửa Bassac. Giữa 3 cù lao rời rạc xưa kia hình thành 2 con rạch nhỏ chảy trong lòng huyện Cù Lao Dung. Hai vàm rạch nhỏ không đổ ra biển, bởi dải đất 3 xã vừa nêu chặn ở hướng đông ra biển. Cửa Bassac xưa kia bây giờ là vùng đất thuộc 2 xã An Thạnh 3 và An Thạnh Nam.

Dòng Ba Thắc (hay Bassac) trước 1970 chảy xuyên qua cù lao Dung thuộc huyện Long Phú, Sóc Trăng (nay là huyện Cù Lao Dung), nơi mà thời kháng chiến chống Pháp có bài hát *Du kích Long Phú* rất nổi tiếng với lời ca: “Ai về cù lao Dung, nhớ về Long Phú oai hùng...”. Bây giờ trở lại vùng đất cửa sông xưa chỉ là đồng ruộng bao la. Người dân nơi đây cho biết, cửa sông này không còn từ sau năm 1970. Dòng sông Hậu có một nhánh đổ ra biển làm ranh giới giữa huyện Cù Lao Dung với huyện Long Phú chính là nhánh sông đổ ra cửa biển Trần Đề. Năm 2010, tỉnh Sóc Trăng lấy phần cuối của huyện Long Phú nhập với một phần của huyện Mỹ Xuyên thành lập huyện Trần Đề. Cửa Trần Đề đổ ra biển ở đây. Trần Đề là tên một cửa biển, có bản đồ ghi là Tranh Đề và

có nhiều cách giải thích chưa ngã ngũ. Theo nhà văn Sơn Nam, thời Nguyễn, vùng đất Cần Thơ ngày nay gọi là Trấn Giang, vùng đất Sóc Trăng gọi là Trấn Di. Trấn Di được người nước ngoài phiên âm là Tran De. Khi người Việt phiên âm lại cứ ghi Trần Đề cho dễ đọc, dễ nhớ.

Các nhà địa lý người Pháp, cố tình lý giải từ Trấn Di “là nơi trấn giữ Nam Di”, ám chỉ những đám người phiến loạn bản địa. Nhưng qua nghiên cứu thực tế tình hình lúc bấy giờ cho thấy, mối đe dọa mất an ninh trong khu vực này chính là bọn hải tặc thường xuyên cướp phá trong vùng Vàm Tấn, Préc Côi (Rạch Gòi) và cửa Mỹ Thanh (Péam Mé Chanh). Chính mối nguy hại này đã làm mất an ninh trong vùng, nên cửa biển Trấn Di chính là nơi canh gác, trấn giữ và đánh trả bọn hải tặc lộng hành. Mãi về sau này, khi chính quyền thực dân chiếm đóng toàn cõi Nam Bộ, chúng “phiên ra” Trấn Di thành Tran De, dẫn đến nhiều cách giải thích gây tranh cãi.

Sông Hậu một đi cửa Bassac, như có thêm Kênh Quan Chánh Bố, vì thế 3 cửa vẫn giữ nguyên. Sông Cù Long vẫn đổ ra biển bằng 9 cửa.■